

РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто роль регіональних фінансів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій. Уточнено економічну сутність фінансового потенціалу регіону. Визначено вимоги до формування ефективних регіональних стратегій розвитку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: регіон, соціально-економічний розвиток, регіональні фінанси, фінансові ресурси, фінансовий потенціал, фінансова політика.

АННОТАЦИЯ. Рассмотрена роль региональных финансов в обеспечении социально-экономического развития территорий. Уточнена экономическая сущность финансового потенциала региона. Определены требования к формированию эффективных региональных стратегий развития.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: регион, социально-экономическое развитие, региональные финансы, финансовые ресурсы, финансовый потенциал, финансовая политика.

ANNOTATION. The role of the regional finance in maintenance of socio-economic development of territories is considered. The economic essence of financial potential of region is specified. Requirements to formation of effective regional strategy of development are defined.

KEY WORDS: region, socio-economic development, regional finance, financial resources, financial potential, financial policy.

У сучасних умовах посилення глобалізаційних процесів та фінансової нестабільності зростає роль регіональних фінансів. Проблеми нарощення фінансових можливостей регіонів України та підвищення ефективності використання ними наявних ресурсів набувають особливого значення.

Виступаючи головним інструментом реалізації регіональної соціально-економічної політики, фінанси регіону покликані сприяти розвитку виробництва, росту зайнятості населення, залученню інвестицій в економіку тощо. Особливої гостроти набувають питання побудови таких фінансових відносин, котрі б дозволяли формувати та використовувати фінансовий потенціал регіону з максимальним соціально-економічним ефектом.

Дослідження свідчать, що проблеми розвитку фінансового потенціалу регіонів є предметом пошуку багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. Так, територіальне розміщення фінансових ресурсів та взаємозв'язок цього процесу із формуванням фінансового потенціалу регіонів вивчали З. В. Герасимчук, І. М. Вахович, Л. О. Петкова, С. С. Шумська, В. П. Ходаківська; вплив податкової політики на формування фінансового потенціалу регіону окреслили В. П. Вишневський, С. Д. Герчаківський, Т. І. Єфименко, А. Л. Коломієць, А. Д. Мельник, Л. М. Шаблиста; участь інститутів фінансового ринку в акумулюванні і регіональному перерозподілі фінансових ресурсів детально досліджували О. І. Барановський, С. В. Богачов, О. В. Дзюблюк, В. В. Корнеєв, Б. Л. Луців, І. О. Лютий, С. В. Науменкова та ін.

Проте залишаються відкритими ряд проблем, спричинених значною централізацією фінансових ресурсів в управлінні соціально-економічним розвитком регіону, незацікавленістю територій у результативному їх використанні, відсутністю стимулів до виявлення резервів і нарощення фінансового потенціалу, що зумовлює актуальність наукових досліджень з питань розвитку фінансового потенціалу регіонів і вимагає активації теоретичних та практичних пошуків розв'язання даної проблеми.

У зв'язку з цим, метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку фінансового потенціалу регіонів України.

Забезпечення фінансової основи розвитку регіону пов'язано з визначенням фінансового потенціалу регіону, який є сукупністю регіональних грошових фондів, структура та кількісна оцінка яких визначають особливості регіонального розподілу суспільного продукту та можливості внутрішнього фінансування всіх сфер діяльності в регіоні [4].

Фінансовий потенціал регіону визначається сукупністю джерел фінансових коштів, якими володіють регіональні органи влади, підприємства реального сектора економіки, фінансові структури, домогосподарства та зовнішні джерела таких коштів. Рівень кожного із зазначених джерел є різним, що пояснюється їх різним ресурсним потенціалом, що в свою чергу зумовлено нерівномірністю територіального розміщення природних ресурсів, відмінностями в територіальному поділі праці та соціальному складі населення, різним рівнем розвитку продуктивних сил та ступенем використання економічного потенціалу, окрім того наявний фінансовий механізм стимулювання економічних процесів на регіональному рівні не повною мірою відповідає сучасним потребам розвитку економіки.

Проблеми забезпечення економічної незалежності регіонів нерозривно пов'язані з розробкою та ефективною реалізацією регіональної фінансової політики, яку необхідно розглядати не тільки як об'єднання елементів регіональних бюджетів і місцевого оподаткування, а й як напрямки вдосконалення та розбудови регіонального апарату державних і місцевих фінансів через механізм реалізації бюджетно-податкового регулювання. В зв'язку з цим у регіональній фінансовій політиці держави потрібно враховувати специфіку й особливості розвитку, історичні та інші умови формування кожного регіону, сприяти стабільності його функціонування [1].

Основними завданнями регіональної фінансової політики є забезпечення економічної незалежності і здатності до саморозвитку регіону. Виникає загальна потреба організації моніторингу важелів, які характеризують сталість розвитку його економіки. Регіональні важелі — це система кількісних та якісних показників, які засвідчують перманентний та ретроспективний вплив різноманітних факторів на соціально-економічну стабільність регіону. Механізм реалізації стабілізаційних регіональних важелів потребує економічно-правового впровадження фінансової політики як на державному, так і на регіональному рівнях, враховуючи при цьому централізоване та регіональне прогнозування, планування та програмування соціально-економічних процесів [2].

Розгалуженість характеру, величини охоплення та змісту регіональної фінансової політики, складу й організації інститутів, на які покладено функції її проведення, меж підпорядкованих їм сфер господарської діяльності пов'язана з об'єктивними засадами її формування. Головними групами чинників, що зумовлюють змістовність наповнення регіональної фінансової політики виступають:

— з позиції надходжень — поточний стан і реальний обсяг регіонального виробництва, його структура й ефективність, міра здатності до зовнішньоекономічної конкуренції;

— з точки зору витрат — рівень безробіття, показники соціальної незабезпеченості, демографічна структура регіонів, реальний прожитковий мінімум, екологічні проблеми тощо;

— з передумов детермінованого характеру — питома вага регіонального сектора в національній економіці, роль доходів від нього у формуванні бюджету і реалізації соціально-економічних програм.

Особливої уваги потребують питання належного врахування особливостей становлення регіонального виробництва в Україні

як одного із найважливіших чинників, що визначає роль невідомих факторів впливу, відповідно кількісний і змістовний склад регіональної фінансової політики, головні напрямки її регулюючої дії.

В умовах обмеженості бюджетних та інших фінансових ресурсів у країні саме внутрішній потенціал територій слід вважати головним ресурсом їхнього розвитку. Забезпечення ефективного використання і подальшого нарощення ресурсного потенціалу регіонів має стати одним із головних пріоритетів діяльності місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і територіальних громад. Стратегія зміцнення ресурсного потенціалу регіонів та підвищення їх конкурентоспроможності передбачає:

- створення економічних, організаційних та нормативно-правових передумов для реалізації основних принципів сталого розвитку регіонів;

- здійснення реструктуризації економіки регіонів на основі запровадження інвестиційно-інноваційної моделі з урахуванням особливостей їх потенціалу;

- широкий розвиток підприємництва, насамперед малого та середнього бізнесу як головного чинника соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення зайнятості населення, наповнення місцевих бюджетів;

- зміцнення економічної інтеграції регіонів на основі максимально ефективного використання їх конкурентних переваг;

- сприяння всебічному розвитку людського потенціалу на основі стабілізації та поліпшення демографічної ситуації, досягнення продуктивної зайнятості населення, розвитку соціальної інфраструктури;

- розбудову та модернізацію інфраструктури регіонального розвитку для підвищення інвестиційної привабливості регіонів, поліпшення умов запровадження передових інноваційних технологій;

- вдосконалення системи охорони довкілля та використання природних ресурсів, механізмів та інструментів вироблення та реалізації на регіональному рівні екологічної політики.

Головними напрямками діяльності центральних і місцевих органів влади щодо розвитку виробничо-економічного потенціалу регіонів мають бути реструктуризація економіки, розширення її галузевої спеціалізації, створення на сучасній технологічній базі переробних галузей промисловості в кожному регіоні, екологізація виробництва, розбудова виробничої, транспортної і ринкової

інфраструктури, сприяння розвитку підприємництва, реалізація інноваційної політики в регіонах, забезпечення ефективного управління комунальною власністю [3].

Залучення додаткових ресурсів місцевого та регіонального розвитку потребує принципової зміни управлінських підходів як на місцевому, так і на державному рівнях, іншого рівня кваліфікації та організованої постійної роботи щодо розширення ресурсної бази для забезпечення стійкого розвитку українських міст і регіонів.

Власні повноваження місцевих органів влади не забезпечені необхідною мірою доходами місцевих бюджетів. Формування місцевих бюджетів здійснюється на формульній основі за нормативами бюджетної забезпеченості, виходячи з наявних можливостей зведеного бюджету, що не забезпечує об'єктивні потреби територій.

Існуючі на сьогодні міжбюджетні відносини на рівні села, селища, міст районного значення та району також не вирішують проблему забезпеченості коштами органів місцевого самоврядування. Відсутній механізм формування місцевих бюджетів на основі соціальних стандартів, що гарантуються державою. Значні відхилення в бюджетній забезпеченості територій призводять до певних відмінностей у їхньому економічному розвитку та рівні життя населення.

Також слабкими та недосконалими є механізми взаємодії і координації між центральними органами виконавчої влади відносно формування та реалізації державної політики регіонального розвитку. З іншого боку, не існує чітких механізмів узгодження між центральними та місцевими органами державної влади пріоритетних напрямів економічного розвитку та реалізації відповідних завдань.

Повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо економічного розвитку відповідної території чітко не розмежовані і значною мірою дублюються, що ускладнює процес державного управління окремою територіальною одиницею.

Ефективні механізми державного управління, в першу чергу, повинні включати: централізоване державне та регіональне прогнозування, планування і регулювання соціально-економічних процесів, їх взаємоузгодженість. У деяких регіонах вже розпочато формування регіональних стратегій розвитку, проте для досягнення ефективності та системності цього процесу необхідна суттєва державна підтримка (інституційна, ресурсна, наукова, фінансова тощо), а саме:

1. З метою забезпечення об'єктивності в оцінці здійснення фінансової державної підтримки розвитку кожного регіону необ-

хідно запровадити повний облік і координацію всіх надходжень із бюджету по кожній окремій території, встановити якісно нові вимоги та характеристики в оцінці результативності державної допомоги у будь-якому вигляді. Виходячи із основних завдань діяльності Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства і Державного казначейства України доцільно цю роботу сконцентрувати саме у цих центральних органах виконавчої влади.

2. Модель стимулювання розвитку регіонів, яка впроваджується з прийняттям Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» (№ 2850-IV від 08.09.2005 р.) передбачає концентрацію обмежених ресурсів держави на розв'язання проблем регіонального розвитку з урахуванням пріоритетів розвитку держави, а також забезпечення чіткої взаємодії та координації дій органів центральної і місцевої влади з питань реалізації державної регіональної політики щодо стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності територій [5].

Згідно зазначеного закону запроваджуються договірні засади у відносинах між центральним і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування з питань розвитку регіонів на основі Угод щодо регіонального розвитку. Однак ефективність реалізації таких підходів потребує нормативно-правового забезпечення не лише на центральному рівні, але й на регіональному рівні, а також чіткої координації дій, яку повинно забезпечувати Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України і його територіальні підрозділи.

3. Виходячи з необхідності підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів необхідно зосередити управлінський процес на забезпеченні подальшого розвитку науково-технічного та інноваційного потенціалу кожної території. Слід створювати сприятливі умови для формування в кожному регіоні сучасних виробництв, виходячи з наявного ресурсного потенціалу; збільшення обсягів експорту конкурентоспроможної продукції та послуг; активізації зовнішньоекономічного, транскордонного та міжрегіонального співробітництва; розвитку підприємництва; організаційно-функціональних структур, що забезпечують інноваційний розвиток.

4. Проблеми системного характеру, які на сьогодні існують у сфері місцевих бюджетів і міжбюджетних відносин обумовлюють необхідність реформування підходів щодо:

— широкого переліку задекларованих державою соціальних зобов'язань;

— недостатнього рівня дохідної частини місцевих бюджетів;

— удосконалення порядку планування та виконання видатків місцевих бюджетів;

— досить високого рівня дотаційності місцевих бюджетів.

З метою перетворення місцевих бюджетів на ефективний інструмент соціально-економічного розвитку регіонів необхідно системно вирішити наступні основні завдання:

— децентралізація державного управління фінансами та підвищення ефективності управління місцевими фінансами;

— запровадження середньострокового планування місцевих фінансів;

— зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування;

— посилення інноваційно-інвестиційної складової місцевих бюджетів;

— удосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин;

— посилення контролю та відповідальності за дотриманням бюджетного законодавства;

— забезпечення прозорості процесу формування та виконання місцевих бюджетів.

Запровадження планування місцевих бюджетів на середньострокову перспективу повинно передбачати: конкретизацію цілей, завдань, видів і форматів планування; визначення порядку взаємодії учасників процесу; встановлення взаємозв'язку та порядку здійснення між середньостроковим фінансовим планом і програмами соціально-економічного розвитку територій на перспективу; проведення моніторингу виконання показників середньострокового фінансового планування; розробку теоретико-методологічних засад запровадження програмно-цільового методу планування місцевих бюджетів як складової середньострокового планування та проведення експерименту по запровадженню його на кожній території.

5. Зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування можливо досягти через проведення заходів спрямованих на:

— посилення зацікавленості органів місцевого самоврядування у зростанні власних доходів шляхом стимулювання збільшення реальних обсягів виробництва, валової доданої вартості, обсягу інвестицій, рівня доходів населення відповідно до напрямів економічного розвитку відповідної території;

— щорічне підвищення питомої ваги загального фонду місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України за рахунок розширення податкових гарантій для місцевих бюджетів;

— збільшення рівня самодостатності місцевих бюджетів шля-

хом удосконалення податкового законодавства відповідно до напрямів реформування податкової системи України, зокрема через удосконалення системи місцевих податків і зборів;

— посилення стимулюючої складової міжбюджетного регулювання;

— запровадження стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів шляхом перерахування до обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим частини надпланових надходжень за переліком показників дохідної частини державного бюджету;

— удосконалення методології розрахунку видатків місцевих бюджетів, які враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів шляхом введення додаткових коригуючих коефіцієнтів і перегляд діючих у деяких невиробничих галузях, з метою врахування особливостей адміністративно-територіальних одиниць.

Таким чином, у сучасних умовах соціально-економічний розвиток регіонів стає реально можливим лише при наявності ефективної регіональної економічної політики, яка забезпечить цільове фінансування пріоритетних загальнодержавних завдань, задоволення загальнонаціональних інтересів, підвищення рівня ділової активності підприємницьких структур, підтримуючи при цьому розвиток і фінансову незалежність регіонів.

Література

1. *Вахович І. М.* Фінансова політика сталого розвитку регіону: теоретико-методологічні та прикладні засади. Монографія. — Луцьк : ЛДТУ, 2007. — 496 с.

2. *Герасимчук З. В., Вахович І. М.* Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону: Монографія. — Луцьк : ЛДТУ, 2002. — 248 с.

3. *Долішній М. І., Злупко О. М., Вовканич С. Й.* Регіональна політика та механізми її реалізації. — К.: Наук. думка, 2003. — 503 с.

4. *Коломиец А. Л., Мельник А. Д.* О понятиях налогового и финансового потенциалов региона // Налоговый вестник. — 2002. — № 6. — С. 34—35.

5. Про стимулювання розвитку регіонів [Електронний ресурс] : Закон України від 08.09.2005 р. № 2850-IV. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2850-15>.

Стаття подана до редакції 12.10.2011